

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО ПРАВА УКРАЇНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Григорій Юрійович КАНІЩЕВ,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри права Національного
аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут».*

Освітнє право – це самостійна галузь права, система правових норм, що регулюють відносини з приводу організації та здійснення освітнього процесу [4, с. 91].

Основними суб'єктами освітнього права є учасники правовідносин у «трикутнику» – а) той, хто навчається (учень, студент, аспірант, докторант); б) той, хто викладає (вчитель, викладач вищу); в) той, хто керує або виконує інші адміністративні функції у навчальному закладі (адміністрація навчального закладу).

Крім того, суб'єктами освітнього права є: учасники правовідносин «держава (публічна влада) – навчальний заклад», тобто установи державної влади і місцевого самоврядування, з одного боку, та адміністрація і викладачі навчального закладу, з іншого; учасники правовідносин «батьки (опікуни) – навчальний заклад», тобто громадяни, які є відповідальними за тих, хто навчається, з одного боку, і адміністрація і викладачі навчального закладу, з іншого; учасники правовідносин «держава – держава», тобто суб'єкти міжнародного права (щодо, наприклад, узгодження освітніх програм підготовки спеціалістів для потреб однієї держави у іншій державі, взаємного визнання документів про освіту тощо).

З цього переліку суб'єктів освітнього права видно, що ця галузь права охоплює принаймні, чотири види правовідносин, які виникають у процесі освітньої діяльності:

1. Відносини між самими учасниками освітнього процесу;
2. Відносини між опікунами тих, хто навчається (батьками) та навчальним закладом;
3. Відносини між навчальним закладом і публічною владою (державою і місцевим самоврядуванням).
4. Міждержавних (міжнародних) відносин.

Хоча деякі фахівці критикують погляд на освітнє право як самостійну галузь права, число прихильників трактування освітнього права як самостійної галузі права, постійно зростає [1, с. 5]. Виокремлення правовідносин у галузі освіти в окрему галузь права обумовлено, на нашу думку, зростанням значення освіти у житті суспільства [1, с. 5]. Приєднуємося тут до думки про зв'язок освіти із зростанням ролі інформації у житті людини і формування інформаційного суспільства [2, с. 12]. Цим пояснюємо, зокрема, стрімку комерціалізацію освіти і відповідно, її перетворення на прибуткову галузь національної економіки. Відзначаємо також збільшення кілько-

сті людей, так чи інакше задіяних у цій сфері. У першу чергу це стосується збільшення кількості тих, хто навчається, а також персоналу навчальних закладів. Нарешті, важливим фактором виокремлення освітнього права у окрему галузь права є процес «роздержавлення» суспільних відносин. Тобто зменшення відповідальності держави у данному випадку, у сфері освіти. Це означає необхідність підвищення активності усіх інших учасників освітнього процесу у справі дотримання й захисту своїх прав у процесі функціонування освітньої галузі. Це, у свою чергу, означає, що державне законодавче регулювання сфери освіти звичайно, зберігається, але при цьому стає частиною більш широкого за своїм змістом явища – освітнього права.

Освітнє право України – це галузь національного права, яка покликана регулювати правовідносини у вищезазначеній сфері у межах держави Україна.

Це означає, що суб'єктом цього права є не лише держава Україна в особі її установ і посадових осіб публічної влади, а й інші юридичні та фізичні особи (у першу чергу ті, хто навчається). Відповідно, джерелами освітнього права України є не лише безпосередньо законодавство України про освіту, а й Конституція України, як її Основний Закон і основа всього іншого законодавства держави. А також підзаконні нормативно – правові акти навчальних закладів (наприклад, статuti українських університетів) тощо. Велике значення для функціонування освітнього права України як самостійної галузі її національного права, є окремі нормативно – правові акти зі сфери адміністративного, цивільного, трудового права, що стосуються сфери освіти.

Велику перспективу, як джерела освітнього права України у майбутньому, на нашу думку, мають кодекси етичної поведінки закладів освіти [3]. Адже призначення цих нормативно – правових актів, вважаємо, у тому, щоб регулювати правові відносини у сфері освіти не стільки через державний примус, скільки через добровільне самообмеження учасників освітнього процесу у даному закладі освіти.

Роль освітнього права України у захисті прав людини полягає на нашу думку, у наступному:

1. Головне призначення його норм – сприяти активності всіх учасників освітнього процесу у дотриманні і захисті своїх прав в галузі освітньої діяльності. Державне регулювання сфери освіти тут – важливе, але далеко не вичерпне щодо сенсу існування освітнього права.

2. Установчі акти закладів освіти – статuti, кодекси поведінки тощо – повинні розроблятися і прийматися за найширшої участі освітньої громадськості, оскільки стосуються подальших умов роботи й навчання цих людей.

3. Функціонування навчального закладу, його відносини із зовнішніми суб'єктами освітнього права, наприклад, із державою, повинні відбуватися на основі правових норм. Саме це, на нашу думку, буде давати учасникам освітнього процесу опору у їх словах і діях, а головне, допоможе при потребі захистити свої права у сфері освіти.

4. Коли мова йде про захист прав людини в освітній сфері, в Україні прийнято говорити про захист прав саме тих, хто навчається. І це цілком

справедливо. Адже саме ці люди є, на нашу думку, головними суб'єктами освітнього процесу. Втім не слід, вважаємо ігнорувати інтереси й інших суб'єктів. У першу чергу це – викладачі навчальних закладів. Адже у них звичайно є свої права. І їх ефективний захист – невід'ємна складова частина прав учасників освітнього процесу.

5. Слід також не випускати з поля зору права суб'єктів освітнього права, які виробляють його норми, а саме: органи та посадових осіб публічної влади, а також адміністрацію навчальних закладів. В умовах послаблення їх відповідальності за ефективне функціонування сфери освіти і відповідно, збільшення відповідальності тих, хто навчається, захист прав вищезгаданих суб'єктів освітнього права матиме неабияку роль у дотриманні його норм, запобіганню анархічних елементів у функціонуванні навчальних закладів за принципом: «студент (учень) завжди правий» тощо.

6. Велике значення освітнє право України має у міжнародних відносинах нашої держави. Зокрема, у взаємодії з іноземними суб'єктами освітнього права: студентами, які навчаються в українських навчальних закладах, замовниками відповідних освітніх послуг (приватними фірмами, іноземними державами тощо). Саме ці норми (точніше, їх дотримання всіма учасниками освітнього процесу) допоможуть уникнути непорозумінь у відносинах з іноземними суб'єктами освітнього процесу, сприятимуть підвищенню якості освіти, зокрема вищої, у нашій державі.

Таким чином, освітнє право України, на нашу думку, є важливим елементом у системі захисту прав людини. Дотримання його норм всіма його суб'єктами – необхідна складова правозахисної діяльності в Україні. Відповідно, важливим напрямком цієї діяльності є просвітницька робота як серед українських громадян, так і серед негромадян, що є суб'єктами освітнього процесу (наприклад, іноземних студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах України). Зміст цієї роботи – у розкритті значення освітнього права України для захисту прав людини, його зв'язку з іншими галузями права у всьому, що стосується правозахисної діяльності у нашій державі.

Список використаних джерел:

1. Валєєв Р. Г. Освітнє право України: навч. посіб. Луганськ: Луганський держав. ун – т внутр. справ, 2011. 287 с.
2. Жалобчук Р. М. Освітнє право як самостійна галузь права України. *Наук. вісн. Ужгород. Нац. Ун – ту*, 2017. Серія: ПРАВО. Вип. 47. Т. 1. С. 12 – 15.
3. Кодекс етичної поведінки у НАУ «ХАІ». Затверджено Вченою радою, протокол № 13 від 20.06.2019. URL: <http://education.khai.edu/normative>
4. Філіппова В. Д. Освітнє право як галузь законодавства України. *Правові новели*. 2014. № 2. С. 91 – 96.